

รายงานการวิจัย

ผลของโปรแกรมส่งเสริมการดำรงบทบาทมารดาของมารดาวัยรุ่นแรก

กนกทอง จาตุรงค์โชค* ดร. ปัญญรัตน์ ลากวงษ์วัฒนา** และ ดร. ปาหนัน พิษยภิญโญ**

Jaturongkachock, K., Lapvongwatana, P., & Pichayapinyo, P.

Effects of maternal role attainment promotion program for primiparous teen mothers.

Thai Journal of Nursing, 63(2), 36-45, 2014.

Key Words: Maternal Role Attainment / Primiparous Teen Mother.

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมส่งเสริมการดำรงบทบาทมารดาของมารดาวัยรุ่นแรก กลุ่มตัวอย่างคือมารดาวัยรุ่นแรกอายุ 15-19 ปี เลือกแบบเจาะจงจากแผนกสูติรีเวชกรรมโรงพยาบาลบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คนและกลุ่มเปรียบเทียบ 30 คน เครื่องมือวิจัย เป็นแบบสอบถามการดำรงบทบาทมารดา ประกอบด้วย 1) ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา 2) การมีสัมพันธภาพกับบุตร 3) สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดา และ 4) ความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา ค่าความเที่ยงของเครื่องมือวิจัยได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค เท่ากับ 0.77, 0.71, 0.87 และ 0.86 ตามลำดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t test และ repeated measures ANOVA.

ผลการศึกษาพบว่า หลังการทดลองมารดาวัยรุ่นแรกในกลุ่มทดลองมีการดำรงบทบาทมารดาโดยรวม ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา การมีสัมพันธภาพกับบุตร สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดาและความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดาสูงกว่าก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในระยะติดตามผล มารดาวัยรุ่นแรกมีการดำรงบทบาทมารดาโดยรวม ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา การมีสัมพันธภาพกับบุตร สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดาสูงกว่า ก่อนการทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดาในระยะติดตามผลของทั้ง 2 กลุ่มไม่แตกต่างกัน

วิทยาลัยนวัตวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาขารณสูทศาสตร์), มหาวิทยาลัยมหิดล

*พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ กลุ่มการพยาบาล โรงพยาบาลบ้านโป่ง

**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาการพยาบาลสาธารณสุข คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Abstract

This study aimed to examine the effects of the maternal role attainment promotion program for primiparous teen mothers. The sample of 60 primiparous teen mothers from the Obstetric department, Banpong Hospital in Ratchaburi Province was included by purposive sampling. They were equally divided into an experimental group and the comparison group. Research tools were the questionnaires including demographic data and the maternal role attainment which composed 4 parts: 1) maternal role self-esteem, 2) mother-infant attachment, 3) competency in maternal role attainment, and 4) maternal role satisfaction. The Cronbach's alpha coefficient of the subparts were 0.77, 0.71, 0.87, and 0.86 respectively. Data were analyzed for percentage, mean, standard deviation, t test and repeated measures ANOVA.

The study revealed that after the experiment, mothers in the experiment group had maternal role attainment, maternal role self-esteem, mother-infant attachment, competency in maternal role attainment and maternal role satisfaction significantly higher than those in the comparison group and the preexperiment period at $p < .05$. In the follow-up period, mothers in the experiment group had maternal role attainment, maternal role self-esteem, mother-infant attachment, competency in maternal role attainment significantly higher than those in the comparison group and the preexperiment period at $p < .05$. There was no significant difference in maternal role satisfaction between the two groups.

ความสำคัญของปัญหา

การตั้งครรภ์และการคลอดในวัยรุ่นเป็นปัญหาสำคัญ และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นทั่วโลก ในแต่ละปีมีการตั้งครรภ์หญิงวัยรุ่น อายุระหว่าง 15-19 ปี จำนวนถึง 16 ล้านคน (11% ของการตั้งครรภ์ทั่วโลก) และร้อยละ 95 ของการคลอดบุตรในหญิงวัยรุ่น (May & Mahlmeister, 1994) ประเทศไทยมีอัตราการตั้งครรภ์และคลอดของหญิงวัยรุ่นสูงถึง 70 ต่อพันประชากรที่ตั้งครรภ์และคลอด (WHO, 2011) การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นที่ไม่มีความพร้อมทางด้านวุฒิภาวะ ทำให้เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพที่มีอันตรายทั้งมารดาและทารกได้มากกว่าวัยผู้ใหญ่ เมื่อมารดาวัยรุ่นคลอดบุตรจะได้เด็กที่น้ำหนักตัวน้อย อัตราตายสูง และผิดปกติแต่กำเนิด (สุวัชัย อินทรประเสริฐ, 2530)

การดูแลหญิงวัยรุ่นในระยะตั้งครรภ์ คลอดและหลังคลอด เน้นการฝึกทักษะการเป็นมารดา มารดาที่เริ่ม

เข้าสู่วัยรุ่นช่วงแรกต้องการพึ่งพามารดาตนเอง หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในชีวิตที่คล้ายกับมารดาตนเอง การเป็นมารดาครั้งแรกยังไม่มีประสบการณ์การเลี้ยงดูทารก จึงเผชิญความยากลำบากในการปรับตัวสู่บทบาทมารดา และอาจไม่ประสบความสำเร็จในการดำรงบทบาทมารดาและไม่พึงพอใจในการทำบทบาทมารดา ทำให้เกิดผลเสียต่อสัมพันธภาพระหว่างมารดาและบุตร (Klaus & Kennell, 1976) และเกิดปัญหาหลายด้าน เช่น สุขภาพจิต วิตกกังวลเกี่ยวกับบุตร ไม่สามารถในการดูแลบุตร ไม่มีความเข้าใจในพฤติกรรมของบุตร จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของบุตร หรือมีพฤติกรรมก่อกวนบุตรไม่เหมาะสม (Howard & Sater, 1985; วัจมาย สุชวนวัฒนะ, 2541) อาจมีการปฏิเสธบุตร ไม่สนใจดูแลบุตร มีการเลี้ยงดูบุตรที่ผิดวิธี ทำร้ายและทอดทิ้งบุตร การปฏิบัติตนด้านสุขภาพ

ของมารดาส่งผลต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการทางสุขภาพของบุตร

การดำรงบทบาทมารดาเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์และพัฒนาการ ที่มารดาสามารถกระทำบทบาท และผสมผสานพฤติกรรมกรเป็นมารดาเข้ากับบทบาทใหม่ที่มารดาสร้างขึ้น (Mercer, 1985) การที่มารดาดำรงบทบาทมารดาเข้ากับบทบาทอื่นได้อย่างมีความสุข พอใจกับการเป็นมารดาของตนเองนั้น เกิดจากการเรียนรู้และพัฒนาตามลำดับขั้นตอน ค่อยเป็นค่อยไปตามประสบการณ์ที่ได้รับ การดำรงบทบาทมารดาเป็นพันธกิจของมารดาที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตร เริ่มตั้งแต่ระยะตั้งครรรภ์ถึงหลังคลอด ซึ่งมีความสำคัญต่อพัฒนาการและการเจริญเติบโตของบุตร มารดาวัยรุ่นต้องใช้ศักยภาพและความสามารถระดับสูงในการปรับตัวด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การส่งเสริมการดำรงบทบาทมารดา Rubin (1967) และ Mercer (1985) ได้แบ่งขั้นการปรับเปลี่ยนบทบาทการเป็นมารดา เป็น 4 ระยะคือ 1) ระยะเตรียมสู่บทบาทการเป็นมารดา (Anticipatory stage) ตั้งแต่ระยะตั้งครรรภ์โดยการเรียนรู้ความคาดหวังของสังคมและเริ่มมีการฝึกบทบาท 2) ระยะแสดงบทบาทตามรูปแบบผู้อื่น (Formal stage) เริ่มตั้งแต่มารดาคลอดบุตรจะพัฒนาบทบาทตามการชี้แนะจากบุคคลอื่น 3) ระยะการพัฒนาบทบาทเป็นของตนเอง (Informal stage) เริ่มเมื่อมารดาสามารถพัฒนาวิถีเลี้ยงบุตรที่เป็นแบบฉบับของตนเอง

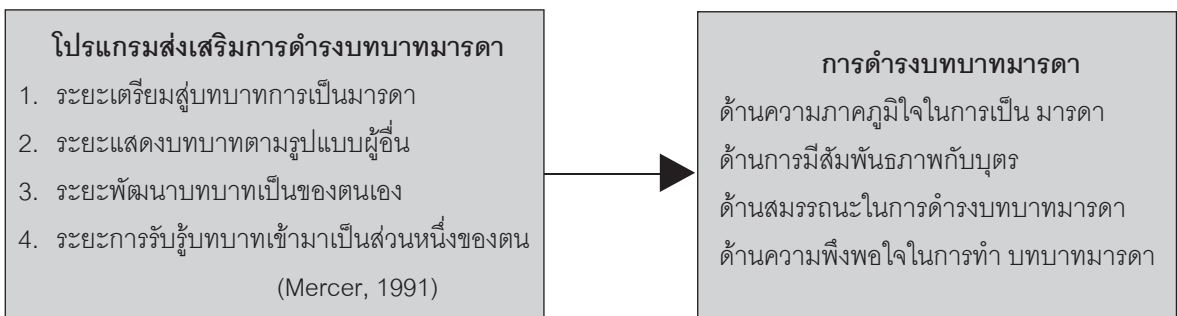
ไม่ต้องการการชี้แนะจากบุคคลอื่นอีก 4) ระยะการรับรู้บทบาทเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตน (Personal stage) เป็นระยะที่มารดามีความมั่นใจ มีความสามารถแสดงบทบาทมารดาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม การศึกษาของมนต์ตรา พันธุ์พัก (2551) สนับสนุนว่าการส่งเสริมการดำรงบทบาทมารดา สามารถสร้างสัมพันธภาพระหว่างมารดาและทารก ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร และความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดาได้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องนี้เพื่อเตรียมความพร้อมมารดาวัยรุ่นให้สามารถปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นมารดาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

ศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมส่งเสริมการดำรงบทบาทมารดา ของมารดาวัยรุ่นครรรภ์แรก ในโรงพยาบาลบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

สมมติฐานการวิจัย

หลังการทดลอง มารดาวัยรุ่นครรรภ์แรกในกลุ่มทดลอง มีการดำรงบทบาทมารดาโดยรวม และรายด้าน ได้แก่ ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา การมีสัมพันธภาพกับบุตร สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดา และความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา สูงกว่า ก่อนการทดลอง และระยะติดตามผล และสูงกว่ามารดาในกลุ่มเปรียบเทียบ เขียนกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังแผนภาพ 1 ดังนี้

แผนภาพ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ชนิดของการวิจัย เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ มารดาครรภ์แรกอายุ 15 - 19 ปี อายุครรภ์ 36-37 สัปดาห์ ที่มาฝากครรภ์และคลอดบุตรในโรงพยาบาลบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 60 คน เลือกแบบเจาะจง เป็นมารดาที่สามารถอ่าน เขียนภาษาไทยได้ แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน และกลุ่มเปรียบเทียบ 30 คน

เครื่องมือวิจัย มี 3 ชิ้นได้แก่

1. โปรแกรมส่งเสริมการดำรงบทบาทมารดา ประกอบด้วย แผนกิจกรรมการสอนประกอบซีดี โปรแกรม Microsoft Powerpoint คู่มือแม่วัยรุ่นและการเลี้ยงดูลูก และสมุดบันทึกพฤติกรรมทารก แผนกิจกรรมครอบครัว ทั้ง 4 ระยะของการปรับเปลี่ยนบทบาทการเป็นมารดา

2. แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ครอบครัว แหล่งที่มารายได้ครอบครัว จำนวนคนที่พึ่งพิงรายได้ของครอบครัว การพักอาศัยอยู่ร่วมกัน ประสบการณ์ในการเลี้ยงดูเด็ก สัมพันธภาพกับคู่สมรส ความรู้สึกต่อการตั้งครรภ์ ผู้เลี้ยงดูบุตร การวางแผนการเลี้ยงดูบุตร การให้นมบุตร การคุมกำเนิด และความเครียดขณะตั้งครรภ์

3. แบบสอบถามการดำรงบทบาทมารดาโดยรวม ผู้วิจัยใช้แนวคิดการดำรงบทบาทมารดาของ Mercer (1991) ประกอบด้วย 3.1) ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา ผู้วิจัยใช้แนวคิดความภาคภูมิใจในตนเองของ Rosenberg (1965) มีจำนวน 20 ข้อ 3.2) การมีสัมพันธภาพกับบุตร ผู้วิจัยใช้แนวคิดความผูกพันระหว่างมารดาและทารกของ Klaus และ Kennell (1976) มีจำนวน 20 ข้อ 3.3) สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดา ผู้วิจัยใช้แนวคิดการดำรงบทบาทมารดาของ Mercer (1991) มีจำนวน 20 ข้อ และ 3.4) แบบสอบถามความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา ใช้

แบบวัดของ Russell (1974) ซึ่งแปลและปรับปรุงเป็นภาษาไทย โดย นิลุบล รุจิรประเสริฐ (2539) ผู้วิจัยประยุกต์เพิ่มเติม มีจำนวน 20 ข้อ

แบบสอบถามส่วนที่ 3.1 ถึง 3.4 การตอบใช้เป็นมาตรประมาณค่า 4 ระดับ กำหนดคะแนน 1-4

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย เครื่องมือวิจัยได้ผ่านการตรวจความตรงตามเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ กุมารแพทย์ อาจารย์พยาบาลมารดาและทารก อาจารย์ในสาขาวิชาอนามัยครอบครัว สุขศึกษา และพฤติกรรมศาสตร์ และพยาบาลชำนาญการด้านพัฒนาการเด็ก หาค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหาได้ตั้งแต่ 0.84 ขึ้นไป และหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคได้เท่ากับ 0.77, 0.71, 0.87, และ 0.86 ตามลำดับ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในช่วงเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2555

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง โครงการวิจัยได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ของคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เอกสารรับรองเลขที่ MUPH 2012-172 และได้รับอนุญาตให้เก็บข้อมูลจากผู้อำนวยการโรงพยาบาล ผู้วิจัยชี้แจงข้อมูลที่จำเป็นแก่กลุ่มตัวอย่าง ผู้สมัครใจเข้าร่วมในงานวิจัย ได้ลงนามยินยอมในเอกสาร มารดาที่อายุต่ำกว่า 18 ปี ได้รับอนุญาตจากผู้ปกครอง

ผู้วิจัยเริ่มดำเนินการในกลุ่มทดลองก่อน โดยใช้โปรแกรมส่งเสริมการดำรงบทบาทมารดา ติดตามผลหลังสิ้นสุดโปรแกรมในสัปดาห์ที่ 4 และ 8 จากนั้นจึงดำเนินการในกลุ่มเปรียบเทียบ

กลุ่มทดลอง ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

ครั้งที่ 1 การเตรียมสู่บทบาทการเป็นมารดา เมื่อมีอายุครรภ์ 36-37 สัปดาห์ ผู้วิจัยให้มารดาวัยรุ่นจินตนาการและความคาดหวังที่มีต่อทารกในครรภ์ พัฒนาการลูกในครรภ์ การสร้างสัมพันธภาพระหว่างมารดาและทารกในครรภ์ เตรียมการและฝึกทักษะเลี้ยงแบบการเลี้ยงดูลูก

ครั้งที่ 2 ระยะเวลาแสดงบทบาทตามรูปแบบผู้อื่น 24-48 ชั่วโมงหลังคลอด สร้างสัมพันธภาพระหว่างมารดา วัยรุ่นและทารก การดูแลทารกและการสังเกตพฤติกรรม ทารก การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ผ่อนคลาย ความเครียด และการสนับสนุนของครอบครัว

ครั้งที่ 3 ระยะเวลาพัฒนาบทบาทที่เป็นของตนเอง หลังคลอด 2 สัปดาห์ เยี่ยมบ้าน ส่งเสริมพัฒนาการ การสังเกตอาการผิดปกติของทารก ส่งเสริมการปรับบทบาท การเป็นมารดาที่บ้าน สร้างสัมพันธภาพกับทารก แลกเปลี่ยน ข้อคิดเห็นการเผชิญปัญหาที่เกิดจากการเลี้ยงดูบุตร ให้กำลังใจและสร้างความเชื่อมั่นจากการสนับสนุนของ ครอบครัว

ครั้งที่ 4 ระยะเวลาปรับบทบาทเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตน หลังคลอด 4 สัปดาห์ เรียนรู้การสังเกตพฤติกรรม และการตอบสนองของทารก และส่งเสริมพัฒนาการ ตอบแบบสอบถามหลังการทดลอง

ครั้งที่ 5 ระยะเวลาติดตามผล หลังคลอด 8 สัปดาห์ ผู้วิจัยให้กลุ่มทดลองตอบแบบสอบถามอีกครั้ง

กลุ่มเปรียบเทียบ ผู้วิจัยให้มารดาวัยรุ่นในกลุ่มตัวอย่าง ตอบแบบสอบถาม จากนั้นหลังคลอดให้ได้รับการพยาบาลตามปกติจากพยาบาลประจำ คือการสอนสุขศึกษา รายกลุ่มเรื่องการปฏิบัติตนหลังคลอด ก่อนจำหน่ายออกจากหอผู้ป่วย เมื่อมาตรวจหลังคลอด 4 สัปดาห์ ให้ตอบแบบสอบถามอีกครั้ง พยาบาลให้ข้อมูลการปฏิบัติตนหลังคลอดและการดูแลบุตรทั่วไป เมื่อพบบุตรมารับวัคซีนในสัปดาห์ที่ 8 ให้ตอบแบบสอบถามอีกครั้ง

การวิเคราะห์ข้อมูล หาค่า ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test และ Repeated measures ANOVA และทดสอบความแตกต่างของรายคู่โดยวิธีของ Scheffe ตรวจสอบการแจกแจงข้อมูลและความแปรปรวนภายในกลุ่มพบว่าไม่ฝ่าฝืนข้อตกลงเบื้องต้น ทดสอบคุณสมบัติ Compound symmetry โดยใช้ Mauchly's Test of sphericity ได้ค่า Mauchly's test $W = 0.836, p < .01$ ซึ่งฝ่าฝืนข้อตกลงเบื้องต้น จึงแปลผลANOVAที่มีการปรับค่าแล้วคือGreenhouse-Geisser เพื่อลด Type 1 error

ผลการวิจัย

มารดาวัยรุ่นครรภ์แรกในกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือมีอายุเฉลี่ย 17.3 ปี และ 17.2 ปี ตามลำดับ มีสถานภาพสมรสคู่ สัมพันธภาพกับคู่สมรสดี สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ก่อนการตั้งครรภ์เป็นนักเรียน/นักศึกษา มีรายได้รวมของครอบครัวโดยเฉลี่ย 7,000 บาทและ 7,250 บาท ตามลำดับ แหล่งที่มาของรายได้จากสามี พักอาศัยร่วมกันกับสามี คนที่พึ่งพิงรายได้ของครอบครัวมากที่สุดคือพ่อแม่ ไม่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูเด็กมากที่สุด มีความรู้สึกต่อการตั้งครรภ์ว่าตั้งครรภ์หรือไม่ตั้งครรภ์ก็ได้ ทุกคนในกลุ่มทดลองวางแผนจะเลี้ยงดูบุตรเอง กลุ่มเปรียบเทียบจะเลี้ยงดูบุตรเองและให้ปู่ย่า ตายายและญาติช่วยเลี้ยงดู มีการวางแผนการให้นมบุตรโดยให้นมแม่และนมผสมควบคู่กัน วางแผนการคุมกำเนิดโดยฉีดยาคุมกำเนิด มีความเครียดในขณะตั้งครรภ์อยู่ในระดับปกติ สามีมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อาชีพรับจ้างทั่วไป แหล่งที่มาของรายได้จากงานอาชีพ รายได้โดยเฉลี่ยของสามี 7,000 บาท และ 5,000 บาทต่อเดือน ตามลำดับ

ผลการเปรียบเทียบการดำรงบทบาทมารดาโดยรวม และรายด้านทั้ง 4 ด้าน ในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลองและระยะติดตามผล ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ พบว่า มารดาวัยรุ่นครรภ์แรกในกลุ่มทดลองมีการดำรงบทบาทมารดาโดยรวม ($F = 13.324, p = .001$) และในรายด้านทั้ง 4 ได้แก่ ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา ($F = 6.329, p = .015$) การมีสัมพันธภาพกับบุตร ($F = 14.802, p < .001$) สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดา ($F = 12.532, p = .001$) และมีความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา ($F = 7.608, p = .008$) แตกต่างจากกลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ในระยะก่อนการทดลอง มารดาในกลุ่มทดลองมีการดำรงบทบาทมารดา ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา การมีสัมพันธภาพกับบุตร ไม่แตกต่างจากมารดาในกลุ่มเปรียบเทียบ แต่มีการดำรงบทบาทมารดา และความ

พึงพอใจในการทำบทบาทมารดาแตกต่างจากกลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ระยะเวลาหลังการทดลองมารดาในกลุ่มทดลองมีการดำรงบทบาทมารดาโดยรวมและในรายด้านทั้ง 4 สูงกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ระยะเวลาติดตามผลมารดาในกลุ่มทดลองมีการดำรงบทบาทมารดา ความ

ภาคภูมิใจในการเป็นมารดา การมีสัมพันธภาพกับบุตร และสมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดา สูงกว่า กลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่มีความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา ไม่แตกต่างกับกลุ่มเปรียบเทียบ (ตาราง 1)

ตาราง 1 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ของตัวแปรที่ศึกษาระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบใน 3 ระยะเวลาของการทดลองโดยใช้ t-test (n = 60)

ตัวแปร	กลุ่มทดลอง (n=30)		กลุ่มเปรียบเทียบ (n=30)		t	p-value
	\bar{X}	SD	\bar{X}	SD		
การดำรงบทบาทมารดาโดยรวม						
ก่อนการทดลอง	66.208	5.201	63.875	5.126	1.750	.085
หลังการทดลอง	70.825	4.466	65.650	5.777	3.881	< .001
ระยะติดตามผล	72.125	3.430	67.725	6.287	3.385	.001
ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา						
ก่อนการทดลอง	60.266	6.912	60.966	7.350	-0.380	.705
หลังการทดลอง	69.966	5.196	65.533	7.244	2.729	.008
ระยะติดตามผล	71.600	5.075	65.633	7.554	3.591	.001
การมีสัมพันธภาพกับบุตร						
ก่อนการทดลอง	68.900	5.585	66.000	6.214	1.901	.062
หลังการทดลอง	70.966	5.604	66.366	6.261	2.998	.004
ระยะติดตามผล	72.600	3.700	67.100	6.423	4.063	< .001
สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดา						
ก่อนการทดลอง	67.933	5.953	64.566	6.566	2.083	.042
หลังการทดลอง	71.366	6.588	65.033	7.645	3.437	.001
ระยะติดตามผล	72.933	4.623	69.300	6.006	2.625	.011
ความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา						
ก่อนการทดลอง	67.733	6.241	63.966	7.088	2.184	.033
หลังการทดลอง	71.000	6.209	65.666	7.585	2.980	.004
ระยะติดตามผล	71.366	3.586	68.866	8.390	1.501	.139

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างช่วงเวลาในแต่ละกลุ่ม พบว่า ในกลุ่มทดลอง มารดาที่มีการดำรงบทบาทมารดาโดยรวม และในรายด้านทั้ง 4 ได้แก่ ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา การมีสัมพันธภาพกับบุตร สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดา ความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา ในระยะหลังการทดลอง สูงกว่าก่อนการทดลอง และในระยะติดตามผล สูงกว่า ก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 แต่ไม่พบความแตกต่างระหว่าง ระยะติดตามผลกับหลังการทดลอง ส่วนในกลุ่มเปรียบเทียบ พบว่ามารดาที่มีการดำรงบทบาทมารดาโดยรวมและในรายด้าน 3 ด้าน ได้แก่ การมีสัมพันธภาพกับบุตร สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดา และความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา ในระยะหลังการทดลองไม่แตกต่างจากระยะก่อนทดลอง มีเพียง 1 ด้านคือความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา ที่หลัง

การทดลอง มีค่าสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 มารดาที่มีการดำรงบทบาทมารดาโดยรวมและในรายด้าน 3 ด้าน ได้แก่ ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดา ความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา ในระยะติดตามผล สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 แต่การมีสัมพันธภาพกับบุตรไม่แตกต่างกัน ในระยะติดตามผลกับระยะหลังการทดลองพบว่า มารดาที่มีการดำรงบทบาทมารดาโดยรวมและในรายด้านอีก 2 ด้าน ได้แก่ สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดาและความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ในอีก 2 ด้านไม่แตกต่างกัน ได้แก่ ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา และการมีสัมพันธภาพกับบุตร (ตาราง 2)

ตาราง 2 เปรียบเทียบความแตกต่างของส่วนต่างของค่าเฉลี่ย (\bar{D}) ของตัวแปรที่ศึกษาระหว่างระยะเวลาการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ (n = 60)

ระยะเวลาการทดลอง	กลุ่มทดลอง			กลุ่มเปรียบเทียบ		
	\bar{D}	SD	p-value	\bar{D}	SD	p-value
การดำรงบทบาทมารดาโดยรวม						
ก่อนทดลอง หลังทดลอง	4.617	0.766	< .001	1.775	1.168	.139
ก่อนทดลอง ติดตามผล	5.917	0.989	< .001	3.850	1.091	.001
หลังทดลอง ติดตามผล	1.300	0.756	.096	2.075	0.680	.005
ความภาคภูมิใจในการเป็นมารดา						
ก่อนทดลอง หลังทดลอง	9.700	1.387	< .001	4.567	1.515	.005
ก่อนทดลอง ติดตามผล	11.333	1.570	< .001	4.667	1.604	.007
หลังทดลอง ติดตามผล	1.633	1.052	.131	0.100	1.165	.932
การมีสัมพันธภาพกับบุตร						
ก่อนทดลอง หลังทดลอง	2.067	0.700	.006	0.367	1.557	.815
ก่อนทดลอง ติดตามผล	3.700	0.902	< .001	1.100	1.498	.469
หลังทดลอง ติดตามผล	1.633	0.872	.071	0.733	1.179	.539

ระยะเวลาการทดลอง	กลุ่มทดลอง			กลุ่มเปรียบเทียบ		
	\bar{D}	SD	p-value	\bar{D}	SD	p-value
สมรรถนะในการดำรงบทบาทมารดา						
ก่อนทดลอง หลังทดลอง	3.433	1.283	.012	.467	1.790	.796
ก่อนทดลอง ติดตามผล	5.000	1.006	< .001	4.733	1.388	.002
หลังทดลอง ติดตามผล	1.567	1.042	.144	4.267	0.843	< .001
ความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา						
ก่อนทดลอง หลังทดลอง	3.267	1.023	.003	1.700	1.288	.196
ก่อนทดลอง ติดตามผล	3.633	1.243	.007	4.900	1.397	.001
หลังทดลอง ติดตามผล	0.367	1.199	.762	3.200	1.240	.015

การอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยได้เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อธิบายได้ว่า การส่งเสริมการดำรงบทบาทมารดาทำให้มารดาวัยรุ่นครรภ์แรกมีความภาคภูมิใจในการเป็นมารดาเพิ่มขึ้น สามารถอธิบายการดำรงบทบาทมารดาตามแนวคิด Mercer (1991) จากกิจกรรมกลุ่ม สร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างมารดาและทารกในครรภ์ ฝึกประสบการณ์การเรียนรู้แบบอย่างบทบาทการเป็นมารดาปฏิบัติกรดูแลทารก มารดาวัยรุ่นสามารถเรียนรู้และตอบสนองของพฤติกรรมของบุตร รวมถึงการใช้คู่มือแม่วัยรุ่นและการเลี้ยงดูลูก สอดคล้องกับปิยะพร กองเงิน (2545) ที่พบว่ากิจกรรมกลุ่มให้ผลส่งเสริมสร้างสรรคทางจิตวิทยามีการเปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้ มีการตระหนักถึงความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นมากขึ้น มีความรู้สึกที่ตนเองได้รับการยอมรับจากสมาชิกในกลุ่ม ทำให้เกิดความมั่นใจในตนเองกล้าเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง การติดตามเยี่ยมบ้าน เพื่อช่วยเหลือให้สามารถเผชิญปัญหาและจัดการกับปัญหาได้อย่างเหมาะสม มีการสนับสนุนของครอบครัว การส่งเสริมการดำรงบทบาทมารดา ทำให้มารดาวัยรุ่นครรภ์แรกมีสัมพันธ์ภาพกับบุตรเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับ Rubin (1967) ที่พบว่ามารดามีการพัฒนาความผูกพันกับ

บุตร และการเรียนรู้การทำบทบาทมารดาจะบรรลุความสำเร็จในการดำรงบทบาทการเป็นมารดาได้ และสอดคล้องกับแนวคิดการดำรงบทบาทมารดาของ Mercer (1985) ที่พบว่าการแสดงการยอมรับบุตร การมีความรักดูแลเอาใจใส่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรจากกระบวนการเลี้ยงดูทารก ที่ให้มารดาวัยรุ่นสร้างสัมพันธ์ภาพกับทารกในครรภ์ เมื่อทารกอยู่ในครรภ์เริ่มต้น มารดามีความรู้สึกผูกพันกับทารกในครรภ์มากขึ้นและในไตรมาสท้ายของการตั้งครรภ์ให้มารดาวัยรุ่นคิดฝันจินตนาการเกี่ยวกับเพศบุคลิกลักษณะของบุตรอย่างเป็นจริงเป็นจังมากขึ้น นำวิธีการสร้างสัมพันธ์ภาพกับบุตรไปปฏิบัติต่อ จะพัฒนาสัมพันธ์ภาพกับบุตรที่ละขั้นต่อเนื่องกันไปตลอดระยะเวลาตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอด รวมถึงการใช้สมุดบันทึกพฤติกรรมทารก สอดคล้องกับอดิธา ศรีสมบุญ (2553) ที่พบว่ามีการดำรงบทบาทมารดาเมื่อ 4 สัปดาห์หลังคลอด ความสามารถในการทำบทบาทมารดา มีความสัมพันธ์กับความรักใคร่ผูกพันของมารดาและทารกที่เป็นคู่บทบาท เป็นปัจจัยสำคัญต่อการทำนายความสามารถในการแสดงพฤติกรรมบทบาทมารดาในระยะหลังคลอด จากการได้รับความรู้และฝึกทักษะการเลี้ยงดูทารกเตรียมพร้อมก่อน

คลอด และหลังคลอด มารดาวัยรุ่นได้ปฏิบัติการดูแลบุตร เช่น อาบน้ำ เช็ดตาสะอาดเอง ช่วยเหลือให้นมบุตร เรียนรู้ การตอบสนองของพฤติกรรมทารก รวมทั้งการใช้คู่มือแม่วัยรุ่น และและการเลี้ยงดูลูก และการติดตามเยี่ยมบ้าน สอดคล้อง กับมนต์ตรา พันธุ์พัก (2551) ที่พบว่าความรักใคร่ผูกพัน ระหว่างมารดาและทารกหลังคลอด 6 สัปดาห์ ความพึงพอใจ ในบทบาทของมารดาและความสามารถในการเรียนรู้ พฤติกรรมทารกและการเจริญเติบโตของทารกมีน้ำหนัก ตัวและส่วนสูงเพิ่มขึ้นที่ 6 สัปดาห์หลังคลอด

แต่ในระยะติดตามผลความพึงพอใจในการทำ บทบาทมารดาระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ ไม่แตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากมารดาวัยรุ่นครรภ์แรกตั้งครรภ์ ในระหว่างเรียนหนังสือจึงเรียนไม่สำเร็จต้องออกจากระบบ การศึกษา ยังไม่มีความมั่นคงด้านจิตใจ เกิดความวิตกกังวลตั้งแต่ตั้งครรภ์ ถึงแม้จะอยู่ร่วมกันกับสามีแต่เนื่อง มาจากยังไม่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูเด็ก มีข้อจำกัด ครรภ์แรกจึงไม่คุ้นเคยกับการเป็นมารดา อ่อนไหวง่ายตาม สิ่งกระตุ้น เมื่อเลี้ยงดูบุตรเองไม่สามารถแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจในการเลี้ยงดูลูกได้ ทำให้ระยะติดตาม ผลกลุ่มทดลองมีความพึงพอใจในการทำบทบาทมารดา เพิ่มขึ้น จากการที่ได้รับการส่งเสริมให้มารดามีสัมพันธภาพ

กับบุตร ส่งเสริมการเลี้ยงดูด้วยนมแม่ สอนการสังเกต พฤติกรรมและความต้องการของทารก รวมทั้งช่วยเหลือ การเลี้ยงดูทารกตามสถานการณ์จริงที่บ้าน สอดคล้องกับ รุ่งทิพย์ ไชโยยิ่งยงค์ (2544) ที่ได้สอนการให้นมบุตร การ ทำความสะอาด พฤติกรรมและความต้องการของทารก การเจริญเติบโตของทารก และการดูแลทารกร่วมกับกร พยาบาลตามปกติ มีความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและ ทารก ความพึงพอใจในบทบาทของมารดา ความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารก และการเจริญเติบโตของ ทารกมากกว่ากลุ่มที่ได้รับการพยาบาลตามปกติ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำโปรแกรมการส่งเสริมการดำรงบทบาท มารดาของมารดาวัยรุ่นครรภ์แรกไปใช้ในการดูแลมารดา วัยรุ่นตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ และใช้เป็นแนวทางในการอบรม พยาบาลระยะสั้นและในการจัดการเรียนการสอนนักศึกษา พยาบาล
2. ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก และศึกษาในกลุ่มอื่นเช่น การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ และ การตั้งครรภ์ในกลุ่มเสี่ยง

เอกสารอ้างอิง

- นิลบล รุจิระประเสริฐ (2539). ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม ปัจจัยบางประการกับการแสดงบทบาทการ เป็นมารดาที่คลอดทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อย. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาล แม่และเด็ก, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปิยะพร กองเงิน. (2545). ผลของการให้ความรู้แก่ครอบครัวโดยใช้กระบวนการกลุ่มต่อการรับรู้ ความสามารถของตนเอง และการทำหน้าที่คู่บารมีในการดูแลทารกแรกเกิด. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ พยาบาลครอบครัว, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มนต์ตรา พันธุ์พัก. (2551). ผลของโปรแกรมการส่งเสริมบทบาทการเป็นมารดาต่อความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและ ทารก ความพึงพอใจในบทบาทของมารดา ความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกและการเจริญเติบโตของ ทารก. *รามาธิบดีพยาบาลสาร*, 15(2), 149-161.

- รุ่งทิพย์ ไชยโยยั้งยงค์. (2544). ผลของการพยาบาลระบบสนับสนุนและให้ความรู้ต่อการดำรงบทบาทมารดาวัยรุ่นที่มีบุตรคนแรก. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิัจมัย สุขชวนวัฒน์. (2541). ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง การรับรู้พฤติกรรมทารก สัมพันธภาพระหว่างคู่สมรส และการแสดงบทบาทการเป็นมารดาในมารดาวัยรุ่นหลังคลอด. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลแม่และเด็ก, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวชัย อินทรประเสริฐ. (2530). การตั้งครรภในวัยรุ่น ใน กำแพง จาตุรจินดาและคณะ (บรรณาธิการ). *สูติศาสตร์รามาธิบดี* (หน้า 511-522). กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์.
- อดิธนา ศรีสมบุญรณ์. (2553). ผลของโปรแกรมการส่งเสริมบทบาทการเป็นมารดาต่อ ความสำเร็จในบทบาทการเป็นมารดาของมารดาวัยรุ่นที่ไม่ได้วางแผนการตั้งครรภ. วิทยานิพนธ์ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Howard, J. S., & Sater, J. (1985). Adolescent mothers: Self-percieved health education needs. *Journal of Obstetric Gynecologic & Neonatal Nursing*, 14(5), 399-404.
- Klaus, M. H., & Kennell, O. H. (1976). *Maternal-infant bonding*. St Louis: The C.V. Mosby.
- May, K. A., & Mahlmeister, L. R. (1994). *Comprehensive maternity nursing: Nursing process and the childbearing family* (2nd ed). Philadelphia: J. B. Lippincott.
- Mercer, R. T. (1985). The process of maternal role attainment over the first year. *Nursing Research*, 34(4), 49-76, 198-204.
- Rubin, R. (1967). Attainment of maternal role part1: Process. *Nursing Research*, 16(4), 237-245.
- Suzanne, H. (1979). *Family high risk parenting: Nursing assessment and strategic for the family at risk*. Philadelphia: J.B. Lippincott.
- World Health Organization. (2011). *Teenagepregnancy*. Retrieved June 9, 2011, from http://www.who.int/topics/sexual_health/en/